

BARNA GERGŐ¹

A magyar nyelvű oktatás versenyképessége Romániában. Érettségi eredmények, 2012–2016

Elemzésünk célja a Romániában magyar nyelven tanulók iskolai teljesítményének, a magyar nyelvű oktatás versenyképességének vizsgálata. Vizsgálatunk a 2012 és 2016 közötti periódus nyári vizsgaidőszakának érettségi eredményeinek elemzésére épül,² és azon belül a magyar nyelven tanulók³ vizsgateljesítményére fókuszál. Arra keressük a választ, hogy az országos eredményekhez képest, és impliciten a román nyelven tanuló diákokhoz képest hogyan teljesítenek a magyarul vizsgázók. Elemzésünk során, a magyar nyelven tanulók teljesítményét összességükben dolgoztuk fel (a nem magyarul tanulókéval együtt), az oktatási minisztérium egyéni, tanulói szintű adatbázisai alapján, amelyek nyilvánosan is elérhetők. Így lehetőség nyílik mind országos, de akár megyei, települési, sőt iskolák szintjén is az eredmények leírására és összehasonlításra.

Tanulmányunk nem áll meg deskriptív szinten, hanem arra is keressük a választ, hogy melyek a magyarul és a románul tanulók vizsgaeredményei közötti eltérés okai. Ennek egyik eszköze a teljesítmények összehasonlítása régiókon, megyéken, településtípusokon, szakokon belül, másrészt pedig az egyes

---

¹ A szerző kolozsvári szociológus, az Erdélystat – erdélyi statisztikai szolgálat vezetője. E-mail: barna.gergo@erdelystat.ro

² Jelen tanulmány része egy nagyobb, az érettségi eredményeken kívül a VIII.-os képességvizsga eredményekre is kitérő elemzésnek. A *REGIO* folyóirat terjedelmi korlátai miatt ezúttal csak az érettségi eredmények elemzését publikáljuk. – *a szerk. megj.*

³ Az a diák tanul magyar nyelven, aki vizsgázott magyar nyelv és irodalomból. A tanulmányban helyenként magyar diákok, magyar tanulók, magyarul vizsgázók kifejezések szintén csak rájuk vonatkoznak, és nincs rálátásunk a magyar etnikumú, anyanyelvű diákokról, akik más (román, német stb.) tannyelvű osztályokba végeztek.

vizsgatantárgyak eredményeinek egyenkénti tárgyalása – rámutatva azokra a kritikus pontokra, ahol a magyar oktatási hálózat teljesítménye számottevően eltér az átlagokhoz képest. Mindezek mellett lehetőségünk nyílik az adatok időbeli változásának a vizsgálatára is.

Harmadsorban elemzésünk abból a szempontból is hiánypótló, hogy rálátást biztosít a romániai magyar nyelvű oktatás struktúrájára is, az eredmények feldolgozásánál pedig részletesen kitérünk arra, hogy az oktatás szerkezetén belül mely területeken alul- avagy felülreprezentáltak a magyar diákok.

Az összesített érettségi eredmények, a sikerességi arányok

A hivatalos érettségi eredmények

A 2012–2016 közötti periódus érettségi vizsgáinak eredményeit az oktatási minisztérium egyéni szintű, tanulói adatbázisai alapján összesítettük (ld. 1. sz. Melléklet). Az öt év eredményeinek összevont adatbázisa 856 988 esetet tartalmaz. A részletes elemzésekben 652 671 tanuló adatait vettük figyelembe, azokét, akik az aktuális évben, nappali tagozaton végeztek.

Első lépésként az érettségi vizsgák hivatalos eredményeit tekintjük át. Adataink csak a nyári vizsgaidőszakra vonatkoznak. Az alábbi eredmények egyaránt tartalmazzák az aktuális, illetve a korábbi évfolyamokról bejelentkezők adatait, a nappali, illetve a csökkentett látogatású és esti tanulmányi formák mindegyikét.

Az oktatási minisztérium a sikerességi arányt a vizsgákon megjelentek köréhez viszonyítja (1. táblázat). Országos szinten a beiratkozók 5,5–7,1 százaléka végül nem vesz részt a vizsgákon, a magyar tannyelvűek esetében ez az arány valamivel alacsonyabb, 3,9–5,3 százalék közötti. A beiratkozók távolmaradása a korábbi évfolyamokról érkezők, illetve a csökkentett látogatású és esti tanulmányi formák esetében hangsúlyos.

A legrosszabb átmenési arány a 2012. évi, ekkor a nyári szesszióban a vizsgákon megjelentek 44 százaléka érettségizett sikeresen országos szinten, a magyar nyelven tanulóknak pedig 41 százaléka. Itt fontos kihangsúlyozni, hogy ez a rendszerváltás utáni Romániában a legrosszabb érettségi eredmény, a korábbi években, főképp a vizsgarendszer 2010-es szigorítása előtt a diákok 80 százalék fölötti arányban érettségiztek sikeresen.

A magyar nyelven tanulók sikerességi aránya mind az öt elemzett évben elmarad az országos aránytól, körükben 3,6–4,6 százalékponttal kisebb az átmenési arány, illetve a sikeresen érettségizettek általános médiája (érettségi átlaga) is alacsonyabb. Az érettségi médiát a három (kisebbségi tannyelvű diákok esetében pedig a négy) írásbeli vizsgán elért jegyből számolják, azok számtani átlagát jelenti. Médiát csak azok esetében számolnak, akik minden vizsgakritériumnak eleget tettek. A sikeres érettséginek egy további feltétele is van: a médiának el kell érnie a 6-os osztályzatot.

1. táblázat: Hivatalos érettségi eredmények, 2012–2016

<i>Országos eredmények</i>							
Év	Beiratkozott	Sikeresen érettségiző	Sikertelenül érettségiző	Kizárt	Nem jelent meg	Sikerességi arány	Média ⁴
2012	200 187	83 048	103 571	373	13 195	44,4%	7,68
2013	188 842	99 061	76 133	320	13 328	56,4%	7,75
2014	161 682	91 771	59 268	275	10 368	60,6%	7,81
2015	168 939	108 347	50 847	522	9 223	67,8%	7,93
2016	137 338	88 167	41 037	191	7 943	68,1%	7,96

<i>A magyar nyelven tanulók eredményei</i>							
Év	Beiratkozott	Sikeresen érettségiző	Sikertelenül érettségiző	Kizárt	Nem jelent meg	Sikerességi arány	Média
2012	8 151	3 187	4 602	13	349	40,8%	7,59
2013	7 951	3 905	3 622	6	418	51,8%	7,62
2014	6 982	3 809	2 865	9	299	57,0%	7,62
2015	7 342	4 511	2 501	5	325	64,3%	7,70
2016	6 284	3 855	2 177	5	247	63,9%	7,75

⁴ Itt a médiát a sikeresen vizsgázók körében számítjuk, a hivatalos adatközlésnek megfelelően.

Sikeresen érettségiző végzősök

További kulcskérdésnek tekintjük, hogy a sikeresen érettségizők számát ne a vizsgákon megjelentekhez, hanem a líceumot végzők teljes populációjához (az érettségi vizsgára jogosultak köréhez) viszonyítsuk. Az oktatási minisztérium által közzétett hivatalos eredmények valójában elkendőzik ezt a kérdést, és jelentősen befolyásolják a középiskolások teljesítményéről alkotott képet. A probléma onnan ered, hogy a líceumot végzőknek csak egy része iratkozik be az érettségire, és mint az előbbieken láttuk, közülük is jelentős számú tanuló nem jelenik meg végül a próbákon.

A középiskolát végzők számáról a statisztikai hivatal közöl éves bontásban adatokat, viszont jelentős késéssel. Ennek hiányában az oktatási minisztérium sajtóközleményeire hagyatkoztunk, amelyek az érettségire beiratkozók számának ismertetőiben utalást tesznek a végzősök számára, avagy az érettségire jelentkezők arányára.⁵ Sajnos itt a módszertan sem tiszta, feltételezzük, hogy ez a nappali tagozaton, az adott évben líceumot végzettek számára, arányára vonatkozik. Ilyen közlemények 2013-tól elérhetők, a 2012-es 80 százalékos beiratkozási arányt a statisztikai hivatal számai alapján becsültük.

A magyar tannyelven tanulók esetében viszonylag jobb helyzetben vagyunk, itt az *Iskolák veszélyben* program⁶ keretében használt tanfelügyelőségi adatbázisok alapján pontosabb képünk van a végzős osztályokba beiratkozottak számáról. A modell viszont nem számol az évközbeni lemorzsolódással. A magyar nyelven tanulók esetében a nappali tagozaton tanuló XII. osztályos tanulók, illetve a szaklíceumok progresszív vonalának (ruta progresiva) XIII. osztályosait vettük figyelembe.

Az adott évben középiskolát végzők számát az érettségi tanulói adatbázisaiból az adott évfolyamra, illetve a nappali tagozaton tanulók számához viszonyítva számoltuk ki a sikeresen érettségiző végzősök arányát, mind országos, mind pedig a magyar tannyelvűek körében.

---

⁵ A 2013-as, illetve 2014-es arányokat tartalmazó közlemény elérhetősége: <http://oldsite.edu.ro/index.php/pressrel/21847> (2016. október 24.); a 2015-ös adatoké: <http://oldsite.edu.ro/index.php/pressrel/22910>; a 2016-os adatoké: <http://oldsite.edu.ro/index.php/pressrel/24515>.

⁶ <https://www.iskolakveszelyben.ro/>

2. táblázat: Sikeresen érettségiző végzősök aránya (csak nyári vizsgaidőszak)

<i>Románia</i>					
<i>Év</i>	<i>Végzősök beiratkozási aránya az érettségire</i>	<i>Beiratkozók száma (aktuális évfolyam, nappali tagozat)</i>	<i>Líceumot végzők (feltételezett) száma</i>	<i>Sikeresen érettségizők száma (aktuális évfolyam, nappali tagozat)</i>	<i>Sikeresen érettségiző végzősök aránya</i>
2012	80%	138 299	172 874	74 139	43%
2013	71%	137 085	193 077	86 098	45%
2014	73%	123 039	168 547	84 049	50%
2015	77%	141 121	183 560	101 655	55%
2016	71%	113 127	158 819	82 791	52%

<i>Magyar tannyelvű osztályokba járók</i>					
	<i>Végzősök beiratkozási aránya az érettségire</i>	<i>Beiratkozók száma (aktuális évfolyam, nappali tagozat)</i>	<i>Líceumot végzők (feltételezett) száma</i>	<i>Sikeresen érettségizők száma (aktuális évfolyam, nappali tagozat)</i>	<i>Sikeresen érettségiző végzősök aránya</i>
2012	87%	6 468	7 434	2 946	40%
2013	78%	6 437	8 236	3 451	42%
2014	79%	5 697	7 175	3 539	49%
2015	81%	6 377	7 893	4 221	53%
2016	82%	5 442	6 650	3 625	55%

A fenti adatok (2. táblázat) több észrevételt is lehetővé tesznek. Egyrészt az érettségi évében, nappali tagozaton végzők körében magasabb a sikerességi ráta, mint a korábbi évfolyamokon végző, nagy valószínűséggel másodjára, harmadjára próbálkozó diákok esetében, vagy pedig a csökkentett látogatású és esti tanulmányi formák esetében.⁷ A korábban tárgyalt, mindenkire érvényes hivatalos

⁷ A magyar nyelven tanulók jelentősen alulreprezentáltak mind a korábbi évfolyamokról beiratkozók körében (15 százalék az országos 19,4 százalékhoz

promovabilitás az utóbbi két évben 67–68 százalékos, az aktuális évfolyamról jövő, nappali tagozatosok esetében pedig 75–76 százalékos az utóbbi két évben.

Ugyanakkor, ha a líceumba járók teljes populációját tekintjük viszonyítási alapnak, tehát azokat, akik elméletileg részt vehetnének az érettségien, azt láthatjuk, hogy első próbálkozásra az elmúlt öt évben a középiskola utolsó évébe eljutott diákok csupán 43–55 százalékanak sikerült leérettségizni Romániában.

A magyar osztályokba járók esetében pedig fontos megfigyelés, hogy körükben nagyobb az érettségire való beiratkozási kedv, illetve a beiratkozottak nagyobb arányban vesznek részt a vizsgákon, mint az országos átlag. Ennek köszönhetően az oklevelet szerző magyar végzősök aránya már kevésbé marad el az országos átlagtól, mint amennyire ezt a hivatalos adatokból ki lehet olvasni. A vizsgált öt év összesített adatai szerint a sikeresen érettségiző végzősök aránya 49 százalékos országos szinten, illetve 48 százalékos a magyar tannyelvűek esetében. Így a sajtónyilvánosságban és a szakmai körökben is elterjedt nézetten ellentétben a magyar nyelven tanulók érettségi eredményei nem sokkal rosszabbak az országos átlagnál, hanem hasonlóan gyengék – legalábbis ebben a megközelítésben. Ezt a tényt erősíti a magyar tannyelven tanulók aránya is a különböző kategóriákban. Míg a magyar nyelvű líceumokba járók aránya az elmúlt évtizedben 4–4,2 százalék körüli, addig az érettségire beiratkozók körében (aktuális évfolyam, nappali tagozat) 4,5–4,8 százalék közötti, a sikeresen vizsgázók esetében pedig 4–4,4 százalék közötti (lásd 3. táblázat).

---

képe), mind pedig a csökkentett látogatású és esti tagozatokról jövők esetében (3 százalék az országos 8 százalékhöz képest).

3. táblázat: Magyarul tanulók aránya a beiratkozók és a sikeresen érettségizők körében

Év	Beiratkozók (aktuális évfolyam, nappali tagozat)			Sikeresen érettségizők (aktuális évfolyam, nappali tagozat)		
	Összes diák	Magyarul tanulók száma	Magyarul tanulók aránya	Összes diák	Magyarul tanulók száma	Magyarul tanulók aránya
2012	138 299	6 468	4,7%	74 139	2 946	4,0%
2013	137 085	6 437	4,7%	86 098	3 451	4,0%
2014	123 039	5 697	4,6%	84 049	3 539	4,2%
2015	141 121	6 377	4,5%	101 655	4 221	4,2%
2016	113 127	5 442	4,8%	82 791	3 625	4,4%
Átlag	652 671	30 421	4,7%	428 732	17 782	4,1%

Érettségi eredmények megyék, régiók és településméret szerint

A továbbiakban ismét csak a hivatalos közlések alkalmával is használatban levő sikerességi arányokkal tudunk számolni, mivel a végzősök száma nem áll rendelkezésünkre alacsonyabb szintű bontásokban. Tehát a sikeresen érettségizőket a vizsgákon megjelentek számához viszonyítjuk, ebből számítjuk az átmenési arányt. Ugyanakkor továbbra is csak a nappali tagozaton, az aktuális (az érettségi évében végző) évfolyamokra fókuszálunk.

Románián belül a vizsgán résztvevők közül legmagasabb sikerességi rátája az elmúlt öt évben a moldovai régiónak volt, szorosán következik a fővárosi régió, majd Erdély, illetve viszonylag nagy lemaradással a déli, havasalföldi terület. Erdélyen belül legjobban Kolozs megye teljesít, ezt követi Brassó, majd Szeben. A leggyengébb sikerességi aránnyal a Hargita megyei tanulók következnek, majd Kovászna és Arad (lásd 4. táblázat).

A magyar nyelven tanulók a leginkább a közép-erdélyi, azaz Kolozs és Maros megyei régióban szerepeltek viszonylag jól a 2012–2016 közötti érettségi vizsgákon. Ezt a szörványmegyéből álló régió követi,

majd Partium (Bihar, Szatmár, Szilágy). A leggyengébb eredmények a Székelyföldön (Hargita és Kovászna megye) lettek regisztrálva. Megyék szerinti bontásban Kolozs megye jelentősen kiemelkedő átmenési aránnyal rendelkezik, ezt követi Brassó, Temes, illetve Szatmár. A leggyengébben teljesítő megyék Szeben, Hargita, Fehér és Kovászna (lásd 5. táblázat).

A közép-erdélyi régió mindkét megyéje folyamatosan átlag felett teljesített az elmúlt öt évben, ebben a periódusban a sikerességi arány Kolozsban 83, Marosban 66 százalékos a magyarul tanulók körében. A partiumi régióból Szatmár megye jól teljesít (70 százalékos sikerességi arány az elmúlt öt évben), Bihar szinte minden évben átlag alatti (58 százalék). Szilágy megyében 2012–2014 között átlag feletti a teljesítmény, viszont az elmúlt két évben jelentősen visszaestek az eredményei, az országosan kedvező tendencia ellenére. A szórványmegyék közül Brassó, Temes és Máramaros eredményei kiemelkedők. A két székelyföldi megye mind az öt évben átlag alatti eredményt produkált, Hargitában 50 százalékos az érettségi oklevelet szerzők összesített aránya, Kovászna megyében 54 százalékos.

Jól látható, hogy a hivatalos sikerességi arány szempontjából a magyarul tanulók jelentősen elmaradnak az országos eredményektől, ugyanakkor van néhány megye, ahol ez nem jellemző. Kolozs megyében az elemzett évek mindegyikében a magyar iskolákba járó diákok nagyobb arányban szerzik meg az érettségi oklevelet, mint a román nyelven tanulók, illetve több évben is jobbak az eredmények Temes, Arad, illetve részben Szatmár megyében is. A megyei átlagokhoz képest a legrosszabbul a Szeben, Fehér, illetve Bihar megyékben érettségiző magyar diákok teljesítenek. Mind a pozitív, mind pedig a negatív példák háttérben nagy valószínűséggel strukturális okok állnak (például az egyes oktatási profilok, szakok aránya a megyéken belül), ezekre a későbbiekben visszatérünk.

4. táblázat: Sikerességi arányok az erdélyi megyék⁸ és az országos régiók szerint. Összes tanuló.

Megyék	Sikerességi arány ⁹					5 éves átlag
	2012	2013	2014	2015	2016	
Arad	49,3%	57,3%	60,0%	66,2%	68,9%	60,0%
Beszterce	54,7%	69,7%	72,7%	77,9%	77,5%	70,1%
Bihar	63,6%	74,2%	71,2%	73,5%	67,2%	70,0%
Brassó	66,1%	75,6%	81,0%	88,5%	87,6%	79,5%
Fehér	60,5%	69,8%	76,8%	80,7%	79,6%	73,2%
Hargita	36,5%	47,5%	59,8%	59,9%	65,0%	53,1%
Hunyad	48,3%	60,5%	67,1%	76,1%	74,9%	64,7%
Kolozs	66,2%	79,8%	83,1%	87,8%	89,6%	81,1%
Kovászna	42,6%	47,9%	65,4%	68,2%	71,4%	58,6%
Máramaros	58,3%	70,0%	73,6%	75,6%	75,4%	70,3%
Maros	58,6%	64,8%	69,6%	76,5%	72,1%	68,1%
Szatmár	50,6%	65,7%	71,1%	77,9%	77,7%	67,8%
Szeben	64,4%	73,4%	79,3%	83,5%	85,3%	76,9%
Szilágy	50,8%	64,2%	71,2%	68,0%	68,3%	64,1%
Temes	53,9%	63,9%	66,0%	71,0%	71,9%	65,1%

Régiók	2012	2013	2014	2015	2016	5 éves átlag
Erdély	55,5%	66,2%	71,1%	75,8%	75,5%	68,5%
Havasalföld	53,6%	62,7%	67,1%	69,7%	72,6%	64,7%
Moldova	57,4%	69,0%	76,4%	79,2%	80,5%	72,3%
Bukarest-Ilfov	54,8%	68,3%	72,7%	79,6%	79,4%	70,7%
Románia	55,2%	65,7%	71,0%	74,8%	76,1%	68,2%

⁸ Erdélyi megyék: Arad, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Fehér, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Máramaros, Maros, Szatmár, Szeben, Szilágy, Temes. Ebből az összesítésből Krassó-Szörény kimarad, mivel itt nincs magyar nyelvű líceumi oktatás.

⁹ Kiemeléssel a legjobb öt eredmény oszloponként.

5. táblázat: Sikerességi arányok az erdélyi megyék és az erdélyi régiók szerint. Magyarul tanulók.

Megyék	Sikerességi arány					5 éves átlag
	2012	2013	2014	2015	2016	
Arad	46,0%	76,9%	57,1%	74,5%	71,4%	65,4%
Beszterce	61,4%	59,1%	82,1%	62,5%	64,3%	64,4%
Bihar	47,0%	57,9%	60,2%	65,0%	61,2%	57,9%
Brassó	67,5%	65,8%	72,1%	82,1%	75,4%	72,8%
Fehér	29,0%	37,7%	60,0%	74,0%	70,5%	52,6%
Hargita	34,4%	43,6%	56,5%	58,0%	62,9%	50,4%
Hunyad	43,8%	78,8%	61,5%	80,6%	55,6%	65,0%
Kolozs	67,2%	80,4%	87,3%	90,4%	91,5%	83,1%
Kovácszna	35,7%	41,1%	60,4%	66,1%	68,3%	53,8%
Máramaros	66,7%	66,3%	73,8%	57,1%	85,0%	68,5%
Maros	57,7%	63,0%	65,5%	74,9%	70,7%	66,4%
Szatmár	57,6%	70,8%	67,6%	77,5%	76,2%	69,6%
Szeben	46,2%	0,0%	20,0%	91,7%	-	50,0%
Szilágy	51,1%	72,2%	70,9%	63,4%	59,1%	63,1%
Temes	68,1%	58,1%	72,3%	73,6%	88,1%	72,0%

Erdélyi régiók	2012	2013	2014	2015	2016	5 éves átlag
Székelyföld	34,8%	42,8%	57,8%	60,8%	64,7%	51,6%
Partium	51,5%	65,1%	65,0%	69,1%	65,4%	63,0%
Közép-Erdély	60,7%	67,8%	72,5%	79,4%	76,9%	71,4%
Szörvány	54,2%	62,0%	67,8%	72,5%	74,9%	66,0%
Erdély, magyarul tanulók	46,5%	56,0%	64,0%	68,5%	68,7%	60,4%

Az iskolák székhelyeül szolgáló közigazgatási egységek alapján öt településméret-kategóriát alakítottunk ki. Külön besorolást kaptak a községek, illetve a főváros, a városokat pedig három csoportba soroltuk a lakosságszám függvényében: kisvárosok – 30 ezer lakos alatt, középvárosok – 30–100 ezer lakos között, illetve nagyvárosok – 100 ezer lakos felett. Az érettségi vizsgákra beiratkozottak (aktuális évfolyam, nappali tagozat) aránya jól mutatja a középiskolai hálózat megoszlását, eszerint vidéki líceumokba a diákok megközelítőleg 5 százaléka jár, kisvárosokban 26, középvárosokban 28, nagyvárosokban

32 százaléka, a főváros súlya pedig 9 százalékos. A magyarul tanulók esetében a falusi iskolák aránya csupán 4 százalékos, a fővárosban pedig egyetlen magyar tannyelvű osztály működik. A magyarul tanulók gyakorlatilag egyharmados arányokban a különböző méretű városokba koncentrálnak (lásd 6. táblázat).

Az érettségi sikerességét alapvetően meghatározza a település mérete, mind az országos arányokat, mind pedig a magyarul tanulókat tekintve. Legalacsonyabb átmenési arány a vidéki középiskolákban van, 40 százalékos az összes tanuló szintjén az elmúlt öt évben, illetve 28 százalékos a magyar nyelven tanulók körében. Itt megjegyzendő, hogy a vidéki középiskolákból érettségire beiratkozók többsége (országos szinten 62 százaléka) szaklíceumokban végzett. A település méretével egyenes arányban nő az oklevelet szerzők aránya, mind a román, mind pedig a magyar nyelven tanulók esetében. Bukarest kivételt képez, a fővárosi sikerességi arány enyhén elmarad a nagyvárosok eredményéhez képest.

A tannyelv szempontjából még egy érdekes összefüggés fedezhető fel, a település mértének növekedésével csökken a magyarul tanulók lemaradása, míg a vidéki iskolákban sokkal rosszabbak, addig a nagyvárosokban majdnem kiegyenlítették a sikerességi arányok.

6. táblázat: Sikerességi arányok településméret szerint

Település mérete		Sikerességi arány					5 éves átlag
Összes tanuló	Megoszlás	2012	2013	2014	2015	2016	
Község	5%	29,6%	37,0%	41,8%	45,5%	45,4%	39,5%
Kisváros	26%	49,7%	59,8%	64,3%	67,2%	67,9%	61,5%
Közép-város	28%	54,3%	65,7%	71,5%	75,2%	77,4%	68,3%
Nagyváros	32%	63,7%	74,2%	79,2%	83,3%	83,9%	76,6%
Főváros	9%	57,1%	70,0%	74,9%	81,4%	81,9%	72,8%
Összesen	100%	55,2%	65,7%	71,0%	74,8%	76,1%	68,2%

Magyarul tanulók	Megoszlás	2012	2013	2014	2015	2016	5 éves átlag
Község	4%	12,1%	27,8%	35,3%	28,7%	38,7%	27,9%
Kisváros	31%	35,6%	49,0%	53,5%	58,9%	59,0%	50,7%
Közép-város	32%	45,3%	51,3%	66,2%	68,8%	69,3%	59,8%
Nagyváros	33%	62,4%	70,2%	74,5%	80,8%	80,3%	73,4%
Főváros	0%	60,0%	57,1%	57,1%	50,0%	50,0%	55,6%
Összesen	100%	46,5%	56,0%	63,9%	68,5%	68,6%	60,3%

A vizsgajegyek elemzése

Az érettségi több tárgyból tevődik össze, a diákok összesen hat (a kisebbségi tannyelvű osztályokból pedig nyolc) vizsgán vesznek részt (ld. 2. sz. Melléklet). Érettségi médiát az 1-től 10-ig osztályozott írásbeli vizsgák számtani középarányosából számítanak, abban az esetben, ha ezek egyenként elérik az 5-ös jegyet. Érettségi bizonylatot az a diák kap, akinek a médiája eléri a 6-os osztályzatot, illetve részt vesz a szóbeli és a kompetenciavizsgákon. A nyolc vizsga közül csak hatot elemzünk, a román és anyanyelv szóbeli vizsgák tárgyalását terjedelmi okokból kihagyjuk, ezek nem hoznak jelentős többletinformációt az írásbeli eredményekhez képest. Az egyes vizsgák eredményeit a teljes populációra számítjuk, esetünkben az adott évben végzett, nappali tagozatra járókra, összesítve a 2012–2016-os periódusra. Az eredmények elemzésénél a távolmaradókat, illetve a vizsgáról kizártakat figyelmen kívül hagyjuk. Az írásbeli (1-től 10-ig osztályozott) vizsgákon minden tanulóval számolunk, nem csak azokkal, akik elérték az 5-ös jegyet.

A magyar nyelven tanulók elmaradása az országos átlagokhoz képest a román nyelv és irodalom vizsga esetében a leghangsúlyosabb. Bár a kötelező és a választható tárgyak esetében is az országos átlagok alatt teljesítenek, a különbségek itt nem annyira jelentősek. Magyar

nyelv és irodalomból pedig kiemelkedően jók az eredmények (7. táblázat).

7. táblázat: Írásbeli vizsgák. Az osztályzatok intervallum szerinti megoszlása és a jegyek átlaga

		<5	5–7	7–8,5	8,5–10	Átlag
<i>Román nyelv és irodalom</i>	Románia	14%	37%	27%	22%	6,69
	Magyarul tanulók	32%	39%	21%	8%	5,44
<i>Magyar nyelv és irodalom</i>	Magyarul tanulók	6%	32%	33%	29%	7,31
<i>Kötelező (1): matematika</i>	Románia	28%	26%	20%	26%	6,18
	Magyarul tanulók	28%	29%	21%	22%	6,03
<i>Kötelező (2): történelem</i>	Románia	4%	40%	28%	29%	7,26
	Magyarul tanulók	4%	45%	29%	22%	7,05
<i>Választható tantárgy</i>	Románia	15%	22%	26%	37%	7,21
	Magyarul tanulók	12%	26%	30%	31%	7,16

A román nyelv és irodalom írásbeli vizsga esetében az etnikai eltérések egyértelműek, míg az összes diák 14 százaléka teljesített az elmúlt években 5-ös jegy alatt, addig a magyar tannyelvű osztályok tanulóinak majdnem egyharmada, 32 százaléka megbukott a román írásbelin az öt év összesített eredményei szerint.

A teljesítmény megoszlása szakok szerint a leginkább heterogén (8. táblázat): míg az elméleti osztályok diákjainak nagy többsége átmegy a román írásbelin (94–96 százaléka), addig a szakliceumi résztvevőknél ugyanez az arány csupán 62–80 százalék közötti. A műszaki osztályok diákjainak 38 százaléka bukott meg román írásbelin az elemzett periódusban országos szinten.

A magyar tanulók esetében hangsúlyosak a regionális különbségek, míg a szórványban, illetve a közép-erdélyi megyékben jobbak az eredmények (itt a diákok csupán 19–20 százaléka ír 5-ös alatt), addig Székelyföldön 43, a Partiumban pedig 29 százalék a román vizsgát elbukók aránya. A településméret, illetve szakok szerinti megoszlások hasonlóak az országos összefüggésekhez, csupán hatványozottabb a gyengén teljesítők aránya. Így például a szakközépiskolai képzésben

részesülők 63 százaléka, a községekben működő liceumok magyar diákjainak 64 százaléka vizsgázik sikertelenül a román írásbelin.

8. táblázat: Román írásbeli vizsga. Bukók aránya és a jegyek átlaga

	Összes tanuló			Magyarul tanulók		
		Bukók aránya	Jegyek átlaga		Bukók aránya	Jegyek átlaga
Régiók	Erdély	15,3%	6,63	Székelyföld	42,5%	4,84
	Havasalföld	15,9%	6,60	Partium	28,7%	5,52
	Moldova	10,7%	6,88	Közép-Erdély	19,2%	6,19
	Bukarest-Ilfov	13,2%	6,81	Szórvány	19,9%	6,20
Település típus	Község	32,3%	5,48	Község	63,7%	3,75
	Kisváros	18,4%	6,38	Kisváros	41,0%	4,90
	Középváros	14,0%	6,72	Középváros	33,7%	5,33
	Nagyváros	9,2%	7,05	Nagyváros	17,6%	6,23
Szak	Bukarest	11,8%	6,89	Bukarest	11,1%	6,54
	Matematika-informatika	3,8%	7,66	Matematika-informatika	12,5%	6,53
	Filológia	5,3%	7,39	Filológia	23,4%	5,77
	Természettudományok	6,1%	7,33	Természettudományok	11,7%	6,62
	Társadalomtudományok	6,5%	7,21	Társadalomtudományok	18,3%	6,19
	Szakképzés – szolgáltatások	20,0%	6,07	Szakképzés – szolgáltatások	53,8%	4,22
	Szakképzés – műszaki	38,3%	5,01	Szakképzés – műszaki	76,3%	3,13
	Szakképzés – term. erőfor.	29,7%	5,42	Szakképzés – term. erőfor.	65,6%	3,63
	Művészet	8,1%	6,92	Művészet	29,3%	5,46
	Sport	23,9%	5,67	Sport	52,2%	4,24
	Teológia	13,7%	6,47	Teológia	30,9%	5,31
	Pedagógia	5,8%	7,28	Pedagógia	23,8%	5,73
	Összes tanuló, N=634 736	14,3%	6,69	Magyarul tanulók, N=29 658	31,7%	5,44

A magyar tanulók magyar írásbeli eredményei (7,31) kiemelkedők, meghaladják a román tanulók román írásbeli átlagát (6,75) is. Átlagon felüli eredményeket a partiumi, a nagyvárosi, illetve az elméleti képzésben részesülő diákok értek el. Az elméleti képzésen belül a filológia-hallgatók teljesítenek gyengébben, a szakközépiskolai képzésben a műszaki osztályokba járók (itt 24 százalék a bukók aránya), a hivatás képzésen belül a művészet és pedagógia jól, a sportosztályok gyengén szerepelnek.

A kötelező írásbeli vizsga esetében szaktól függően matematikából vagy történelemből vizsgázhatnak a végzősök. Míg a történelemvizsga egységes, addig a matematikavizsgán belül is vannak eltérések, eltérő szintű matematikapróba van a matematika-informatika szakosoknak, a természettudományok hallgatóinak, a szakközépiskolásoknak, illetve a tanítóképzősöknek. Ezeket egybevonva matematikavizsgaként

tárgyaljuk. A filológusok, a társadalomtudományok hallgatói, a művészet, a sport, illetve teológia osztályok diákjai történelemből vizsgáznak.

A magyarul tanulók matematikaeredményei (6,03) is enyhén elmaradnak az országos átlagtól (6,18), a bukók aránya mindkét populáció esetében 28 százalék körüli. A magyarul tanulók Székelyföldön, a kisebb településeken, illetve a szaklíceumi képzésben kevésbé sikeresek. A legjobb matematikaeredményeket a természettudomány szakosok érték el, itt az átlag meghaladja az országos szintet is.

A történelemből vizsgázók körében a tannyelv szerinti eltérés hangsúlyosabb, szintén a magyar tanulók kárára. Az országos átlag 7,26, a magyarul tanulóké 7,05 az elmúlt öt évben. Viszont történelemből alacsony a bukók aránya, 4 százalék körüli. A magyar osztályba járók a szórványmegyékben és a Partiumban teljesítenek alul, a kisebb településeken, illetve a sport szakon tanulók esetében.

Szaktól függően az érettségiző diákok tizenkét tantárgyból *választhatnak* az utolsó írásbeli vizsgára. Egyes tantárgyakból több típusú vizsga van, ez a szakok szerint bomlik, például informatikából eltérés van a matematika-informatika, illetve a természettudományok végzősei esetében, kémiából és fizikából az elméleti, illetve a szaklíceumi oktatás esetében van különbség. Ezekről a specifikumoktól eltekintünk számításainkban, és az eredményeket az egyes tantárgyak szerint mutatjuk be (9. táblázat). Az országos és a magyar eredmények mellett feltüntetjük a diákok megoszlását is az egyes tárgyak esetében.

A magyarul tanuló diákok a földrajz, az informatika, kémia, pszichológia és filozófia tantárgyakat választják az országos átlaghoz képest nagyobb arányban, illetve jelentősen alulreprezentáltak a logikából, közgazdaságtanból, illetve szociológiából vizsgázók körében. A vizsgaeredmények tekintetében biológiából, anatómiából, szociológiából, illetve filozófiából teljesítenek jobban a magyar tannyelvű osztályok érettségiző diákjai.

Az összképet tekintve a választható tantárgy írásbeli vizsgájának esetében nincs jelentős különbség az országos eredmények és a magyar diákok teljesítménye között. A jegyek átlaga 7,21 vs. 7,16, a bukók aránya pedig a magyar populációban kisebb, 12 százalék a 15 százalékos országos átlaghoz képest. Regionálisan a székelyföldi megyékben, a kisebb méretű településeken, a szakközépiskolai oktatásban és a sport profilú osztályok esetében jelentős a lemaradás a magyar diákok eredményein belül.

9. táblázat: Választható írásbeli vizsga. Az osztályzatok átlaga, az egyes vizsgákat választók száma és aránya, illetve eltérések a megoszlásokban és az átlagokban

Tantárgy	Összes tanuló			Magyarul tanulók			Magyarul tanulók aránya az egyes tantárgyat választókon belül	Az átlagok százalékos eltérése
	Átlag	N ↓	%	Átlag	N	%		
Földrajz	7,71	230 439	36,4%	7,34	12 277	41,5%	5,3%	-4,9%
Biológia	5,46	124 301	19,7%	5,88	4 863	16,4%	3,9%	7,7%
Anatómia	7,65	108 189	17,1%	8,16	4 670	15,8%	4,3%	6,6%
Fizika	6,36	38 532	6,1%	5,46	1 264	4,3%	3,3%	-14,1%
Logika	8,58	33 194	5,2%	8,56	259	0,9%	0,8%	-0,2%
Informatika	8,19	30 598	4,8%	7,89	2 328	7,9%	7,6%	-3,7%
Szerves kémia	8,04	21 409	3,4%	7,46	1 286	4,3%	6,0%	-7,2%
Szervetlen kémia	5,93	15 014	2,4%	5,42	773	2,6%	5,1%	-8,7%
Szociológia	7,98	12 700	2,0%	8,22	244	0,8%	1,9%	3,1%
Közgazdaságtan	7,62	7 348	1,2%	6,06	88	0,3%	1,2%	-20,4%
Pszichológia	7,32	6 769	1,1%	6,76	592	2,0%	8,7%	-7,6%
Filozófia	7,73	4 036	0,6%	7,83	952	3,2%	23,6%	1,4%
Összesen	7,21	632 529	100,0%	7,16	29 596	100,0%	4,7%	-0,7%

Az írásbeli vizsgákon kívül röviden kitérünk az idegen nyelvi, illetve a digitális kompetencia vizsgák eredményeire is. Az *idegennyelv–ismeret* felmérő vizsga minden érettségiző számára kötelező, viszont lehetőség van a korábbi, nyelvvizsga-bizonyítvány elismertetésére. A nyelvi kompetencia mérése az erre vonatkozó Közös Európai Referenciakeret¹⁰ alapján, öt területen (hallás utáni szövegértés, olvasás, társalgás, folyamatos beszéd, illetve írás) valósul meg. A nyelvismeret négy szintjét állapítják meg minden részterületen: A1 és A2 – alapszintű felhasználók, illetve B1 és B2 – önálló felhasználók. A kompetenciaszintek megállapítása az egyes területeken elért, 0–100 pont közötti értékek alapján történik. Mivel az eredmények közlésekor a pontszámok nem kerülnek nyilvánosságra, az elért értékeléseket a diákok szintjén visszakonvertáltuk pontszámokká, azzal

¹⁰ <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/cefr-hu.pdf>

a céllal, hogy mennyiségi változóként is tudjuk megjeleníteni az átlagokat.¹¹

Az eredmények értékelésekor három mutatóra fókuszálunk. Külön megjelenítjük a korábbi nyelvvizsgát elismertetők arányát, az önálló felhasználói szintű nyelvvizsgának megfelelő minősítést elérők (mind az öt területen legalább B1-et teljesítők) arányát, illetve a visszakonvertált pontszámok átlagát (ezek értékelésébe szem előtt kell tartani a visszaalakításból származó esetleges torzításokat).

A vizsgát elismertetéssel kiváltók aránya enyhén magasabb a magyarul tanulók között, országos szinten az érettségire beiratkozó diákok 6,7, a magyarul érettségizőknek pedig 7,6 százaléka élt ezzel a lehetőséggel. Az önálló felhasználói minősítést elérők esetében viszont a magyar tanulók jelentősen alulreprezentáltak. Míg országos szinten az érettségi keretében vizsgázó diákok 27 százaléka, addig a magyar tagozaton tanulóknak csupán egyötöde (21 százaléka) szerezte meg az önálló felhasználói szintet. A becült pontszámok esetében is egyértelmű a különbség, az országos 299-el szemben a magyar tanulók esetében ez a mutató 277-es. Kiemelkedő eredmények itt is a közép-erdélyi és a szörvány megyékben vannak, a nagyobb településeken, illetve az elméleti képzésben.

---

¹¹ A visszaalakítás az egyes kompetenciaszinteknek megfeleltetett középpérték alapján történt (- = 5 pont, A1 – 20,5 pont, A2 – 45,5 pont, B1 – 70,5 pont, B2 – 90,5 pont).

10. táblázat: Idegennyelvi kompetencia. A vizsgát elismertetők aránya, az önálló felhasználói szintet elérők aránya, illetve a becsült pontszámok átlaga

	Elismertetett (beiratkozók köre)	Önálló felhasználó (vizsgázók köre)	Becsült pontszám
Románia	7%	27%	299
Magyarul tanulók	8%	21%	277

A digitális kompetencia-próba számítógépfelhasználói gyakorlati vizsgát jelent, négy szinten (kezdő–közepes–haladó–tapasztalt) lehet elérni, illetve kiváltható más, hasonló típusú bizonylattal is. Úgy tűnik, ezen a területen a magyarul tanulók valamivel jobban teljesítenek, körükben nagyobb a már korábban megszerzett oklevél, illetve a legalább haladó szintet elérők aránya 64 százalékos, míg országos szinten ugyanez az arány kisebb, 61 százalékos a vizsgázók körében.

11. táblázat: Digitális (számítógépfelhasználói) kompetencia. Vizsgát elismertetők aránya és kompetenciaszintek megoszlása

	Elismertetett (beiratkozók köre)	Vizsgázók köre			
		Kezdő	Közepes	Haladó	Tapasztalt
Románia	6%	10%	29%	28%	33%
Magyarul tanulók	8%	7%	29%	30%	34%

Az érettségi eredményeket meghatározó tényezők

Többváltozós elemzések segítségével jelen fejezetben azt elemezzük, hogy a magyar tannyelv önmagában milyen hatással van az eredményekre, illetve külön megvizsgáljuk, hogy a magyar intézményrendszeren belül az egyes háttértényezők milyen mértékű befolyással vannak a teljesítményre.

Az eredményeket meghatározó tényezők vizsgálatában az adatbázis 86 százalékát tudtuk használni, 558.482 esetre volt megbízható ARACIP¹² adatunk is a tanári kar képesítéséről, illetve a roma

¹² ARACIP – Agentia Romana de Asigurarea Calitatii in Invatamantul Preuniversitar: Egyetem Előtti Oktatás Minőségbiztosítási Ügynöksége

nemzetiségük arányáról (a magyar tannyelvűek esetében 83 százalékos az átfedés). A háttérváltozókat a tannyelv, a település mérete és fejlettsége, etnikai térszerkezete, az iskola mérete, a tanári kar fokozati vizsgák szerinti képesítése, romák aránya az iskolában vonatkozásában alakítottuk ki. Külön változóként szerepel az oktatás szerkezete, azaz diákok szakok szerinti megoszlása.

A háttérváltozókról fontos kihangsúlyozni, hogy csak közvetetten, az iskola telephelyéül szolgáló településeken, illetve az iskolákon keresztül kapcsolódnak a diákokhoz. További torzító tényező, hogy egyes iskolákban nem csak középszintű, hanem sok esetben alapszintű képzés is zajlik, így például a tanári kar képesítését, vagy a romák arányát megjelenítő adatok a teljes intézményre vonatkoznak. A közvetett klaszterhatások ellenére úgy ítéljük meg, hogy az eredmények jól mutatják az oktatási rendszer kritikus pontjait.

A magyar tannyelv mint befolyásoló tényező

Első lépésként a magyarul tanulók megoszlását vettük szemügyre a háttérváltozók szerint (12. táblázat). Ők felülreprezentáltak a kis- és közép méretű városokban, alulreprezentáltak a falvakon működő líceumokban, és értelemszerűen a fővárosban. A települések Dumitru Sandu-féle fejlettségi indexe szerint¹³ a magyar diákok a közép-re koncentrálnak, alulreprezentáltak a nagyon gyengén, illetve nagyon erősen fejlett közigazgatási egységek esetében. Jelentős a különbség az intézmények méretére utaló vizsgázók létszáma szerint is, amit az adatbázison belül számítottunk. A magyar tagozatok diákjainak 84 százaléka olyan iskolában végez, ahonnan legtöbb 150 érettségiző diák került ki átlagban 2012–2016 között, ezzel szemben országos szinten ez az arány csupán 53 százalék, és a román diákok másik fele nagyobb létszámú intézményekben tanul. Szintén jelentős a szakok szerinti eltérés. Az elméleti képzésben nagyjából egyforma arányban vesznek részt magyar és nem magyar diákok, viszont ezen belül kiemelkedő a magyar tannyelvű természettudományi osztályok súlya. A szaklíceumi képzésben a magyarul tanulók jelentősen alulreprezentáltak, elsősorban

---

¹³ A Dumitru Sandu által 2013-ban készített IDUL/LHDI (Indicele dezvoltării umane locale / Local human development index) értékeit vettük figyelembe az iskola székhelye szerint. Ezeket kvartilisekbe sorolva nagyon alacsonyan, inkább alacsonyan, inkább magasan, illetve nagyon magasan fejlett településekről beszélünk. (Orașe competitive – remodelarea geografiei economice a României, 2013. 254)

a műszaki, illetve természeti erőforrás tagozatokon, de enyhén a szolgáltatások területén is. A hivatási (vokacionális) képzésben a magyar tanulók vannak felülreprezentálva, főképp a teológia tagozatokon, de a művészeti és pedagógiai képzésben is. A tanári kar képesítését országos szinten kvartilisek alapján megállapított színvonalát tekintve a magyar tanulók többsége (56 százalék) a legalsó kategóriájú iskolákba tartozik, és jelentősen alulreprezentáltak a magasabb kategóriákban. A romák arányát tekintve – az általános szintű oktatástól eltérően – a magyar tagozatok nagyobb arányban olyan intézményekben koncentrálódnak, ahol egyáltalán nincs roma nemzetiségű diák (a magyarul tanulók 69 százaléka ilyen iskolákban végez). Ennek okai többfélék lehetnek (az alsó és felső tagozatokat egyaránt felölölő iskolák esetében a magyar osztályok alulreprezentáltak, nagyobb az oktatásból való lemorzsolódás a magyar nyelvű romák esetében, hiányosabb az adatszolgáltatás az ilyen intézményektől stb.), erre jelen elemzésünk nem tér ki.

A regressziós modellek alapján (13–14. táblázat) kijelenthető, hogy országos szinten a diákok eredményeiben leginkább az oktatási profilok szerinti megoszlás differenciál, mind a média,¹⁴ mind pedig az egyes vizsgaeredmények esetében. Leggyengébben a műszaki képzésben részt vevők teljesítenek, ezt követően a szolgáltatási, majd a természeti erőforrások és környezetvédelem tagozatokon tanulók. Az átlag tekintetében legjobb eredményt a filológusok érték el (amennyiben a többi változót kontrolláljuk), ők a kötelező, illetve választható tantárgy esetében jobbak, mint a matematika-informatika profilú osztályok diákjai. A hivatási (vokacionális) vonal esetében a pedagógia és a teológia profilok jól szerepelnek, a matek-infót megközelítő eredményeket érnek el, a sportosztályok tanulói viszont jelentősen le vannak maradva.

A második legfontosabb tényező, amely jelentős hatással van az eredményekre, szintén az oktatás szerkezetével függ össze. Az intézmények mérete, amelyre a vizsgázók átlagos létszámából következtetünk, egyenes arányú összefüggést mutat az eredményekkel, azaz minél népesebb egy iskola, annál nagyobb a valószínűsége, hogy tanulói jobban teljesítenek.

A hatás szempontjából a harmadik tényezőnek az iskola diákjain belüli roma nemzetiségűek aránya bizonyul, amely szerint a romák arányának növekedésével csökken a vizsgateljesítmény. Itt felhívjuk a

---

¹⁴ A média esetében itt minden diákkal számolunk, aki részt vett az írásbeli vizsgákon, nem csak a sikeresen érettségizőkkel.

figyelmet, hogy ez nem a roma diákok eredményeit szemlélteti, hanem sokkal inkább a település vagy az iskola rekrutációs övezetének szociális környezetét.

Szintén jelentős a hatása a pedagógusállomány képezésének. Itt is egyenes arányú az összefüggés, a magasabban kvalifikált tanári karral rendelkező iskolák tanulói jobban teljesítenek, függetlenül a modellben szereplő többi tényezőtől.

A település fejlettsége, illetve mérete bár egyértelműen differenciál, kisebb mértékben befolyásolja az eredményeket, mint a korábban tárgyalt tényezők. Értelemszerűen a kisebb, kevésbé fejlettebb települések diákjai maradnak el eredményeikben.

A tanyelv hatása relatív alacsony a többi tényezőhöz viszonyítva, bár a magyar tanyelvű osztályokba járók szignifikánsan alacsonyabb médiát érnek el, mint a nem magyar osztályok diákjai. Számottevő lemaradás a román írásbelin van, ez a magyar nyelvű szaklíceumi oktatásban a leginkább hangsúlyos. A kötelező írásbelin nincs szignifikáns eltérés, illetve az anyanyelvi vizsgán kiemelkedően jók az eredmények a nem magyar osztályokhoz képest. A választható tantárgyak esetében enyhe, az idegennyelvi vizsgán erőteljesebb a tanyelv hatása, mindkét esetben a magyarul tanulók szignifikánsan gyengébben teljesítenek, mint az országos átlag.

12. táblázat: Az érettségien részt vevő összes diák, illetve magyar tannyelvű osztályokba járó tanulók megoszlása háttértényezők alapján, 2012–2016

		Összes diák			Magyarul tanulók			Arányok százalékos eltérése
		N	%	%V	N	%	%V	% Kül.
Település típusa	Község	34 548	5,3%	5,3%	1 176	3,9%	3,9%	-26,4%
	Kisváros	171 920	26,3%	26,3%	9 592	31,5%	31,5%	19,8%
	Középváros	179 290	27,5%	27,5%	9 626	31,6%	31,6%	14,9%
	Nagyváros	205 664	31,5%	31,5%	9 981	32,8%	32,8%	4,1%
	Bukarest	61 249	9,4%	9,4%	46	0,2%	0,2%	-97,9%
Település fejlettsége (LHDI)	Nagyon alacsony	157 690	24,2%	24,2%	7 054	23,2%	23,2%	-4,1%
	Alacsony	167 047	25,6%	25,6%	4 349	14,3%	14,3%	-44,1%
	Magas	167 164	25,6%	25,6%	16 327	53,7%	53,7%	109,8%
	Nagyon magas	160 770	24,6%	24,6%	2 691	8,8%	8,8%	-64,2%
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	72 156	11,1%	11,1%	6 204	20,4%	20,4%	83,8%
	51-100 diák	137 636	21,1%	21,1%	12 257	40,3%	40,3%	91,0%
	101-150 diák	134 455	20,6%	20,6%	7 101	23,3%	23,3%	13,1%
	151-200 diák	151 550	23,2%	23,2%	2 731	9,0%	9,0%	-61,2%
	200 diák felett	156 874	24,0%	24,0%	2 128	7,0%	7,0%	-70,8%
Szak	Matematika-informatika	137 379	21,0%	21,0%	5 733	18,8%	18,8%	-10,3%
	Filológia	97 548	14,9%	14,9%	3 681	12,1%	12,1%	-18,8%
	Természettudományok	75 749	11,6%	11,6%	5 260	17,3%	17,3%	49,1%
	Társadalomtudományok	43 478	6,7%	6,7%	1 905	6,3%	6,3%	-6,5%
	Szaklíceum – szolgáltatások	119 897	18,4%	18,4%	5 259	17,3%	17,3%	-6,0%
	Szaklíceum - műszaki	105 232	16,1%	16,1%	3 511	11,5%	11,5%	-28,3%
	Szaklíceum – természeti erőforrások és környezetv.	22 178	3,4%	3,4%	714	2,3%	2,3%	-31,0%
	Művészet	16 453	2,5%	2,5%	1 196	3,9%	3,9%	57,3%
	Sport	15 882	2,4%	2,4%	188	0,6%	0,6%	-74,3%
	Teológia	11 101	1,7%	1,7%	2 404	7,9%	7,9%	364,8%
Pedagógia	7 774	1,2%	1,2%	570	1,9%	1,9%	56,1%	
Tanári kar képzése (ARACIP)	Nagyon alacsony	144 047	22,1%	25,2%	14 317	47,1%	56,4%	123,8%
	Alacsony	141 635	21,7%	24,7%	4 966	16,3%	19,6%	-20,8%
	Magas	140 429	21,5%	24,5%	4 085	13,4%	16,1%	-34,3%
	Nagyon magas	146 497	22,4%	25,6%	2 019	6,6%	8,0%	-68,9%
	n.a.	80 063	12,3%		5 034	16,5%		
Romák aránya az iskolában (ARACIP)	Nincs roma (<1%)	366 665	56,2%	62,8%	17 823	58,6%	68,8%	9,4%
	1-5%	173 942	26,7%	29,8%	5 997	19,7%	23,1%	-22,4%
	5% felett	42 819	6,6%	7,3%	2 094	6,9%	8,1%	10,1%
	n.a.	69 245	10,6%		4 507	14,8%		
	Összesen	652 671	100,0%	100,0%	30 421	100,0%	100,0%	

N – esetszám, % – arány, %V – a valid esetek aránya, %Kül – a valid arányok közötti százalékos eltérés, n.a. – adathiány

13. táblázat: Az eredmények eltéréseit magyarázó tényezők: a részt vevők médiája és a román írásbeli vizsga. Lineáris regresszioelemzés

		Érettségi média				Román írásbeli				
		Átlag	B	t	Sig.	Átlag	B	t	Sig.	
Osztály tannyelve	Nem magyar	6,90	ref.			6,79	ref.			
	Magyar	6,55	-0,20	-18,95	0,000	5,41	-1,26	-114,14	0,000	
Település mérete	Község	5,51	-0,08	-4,74	0,000	5,51	-0,03	-1,78	0,075	
	Kisváros	6,46	0,03	2,23	0,026	6,36	0,09	6,95	0,000	
	Középváros	6,85	0,05	4,91	0,000	6,71	0,11	9,42	0,000	
	Nagyváros	7,36	0,31	32,17	0,000	7,14	0,27	27,40	0,000	
	Bukarest	7,03	ref.			6,89	ref.			
Település fejlettsége (LHDI)	Nagyon alacsony	6,21	-0,42	-39,26	0,000	6,13	-0,44	-39,14	0,000	
	Alacsony	6,85	-0,19	-22,31	0,000	6,71	-0,21	-24,06	0,000	
	Magas	7,12	-0,07	-9,40	0,000	6,92	-0,02	-3,02	0,003	
	Nagyon magas	7,24	ref.			7,07	ref.			
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	5,68	-1,05	-106,24	0,000	5,60	-0,88	-86,33	0,000	
	51-100 diák	6,07	-0,84	-117,23	0,000	5,95	-0,73	-97,74	0,000	
	101-150 diák	6,81	-0,50	-76,46	0,000	6,68	-0,44	-64,37	0,000	
	151-200 diák	7,21	-0,30	-49,50	0,000	7,06	-0,28	-44,44	0,000	
	200 diák felett	7,68	ref.			7,47	ref.			
Szak	Matematika-informatika	7,75	ref.			7,69	ref.			
	Filológia	7,74	0,09	12,59	0,000	7,43	-0,18	-23,74	0,000	
	Természettudományok	7,46	-0,20	-26,67	0,000	7,35	-0,22	-27,98	0,000	
	Társadalomtudományok	7,73	-0,01	-1,00	0,319	7,22	-0,45	-47,12	0,000	
	Szaklíceum - szolgáltatások	6,44	-1,11	-158,29	0,000	6,14	-1,37	-187,80	0,000	
	Szaklíceum - műszaki	4,67	-2,66	-354,84	0,000	5,02	-2,31	-298,40	0,000	
	Szaklíceum – természeti erőforrások és környezetv.	5,32	-1,89	-143,53	0,000	5,46	-1,74	-128,44	0,000	
	Művészet	7,16	-0,24	-16,17	0,000	6,89	-0,46	-29,68	0,000	
	Sport	6,21	-1,26	-85,74	0,000	5,69	-1,79	-117,93	0,000	
	Teológia	7,04	-0,11	-5,88	0,000	6,46	-0,52	-27,29	0,000	
	Pedagógia	7,68	-0,04	-2,08	0,038	7,25	-0,38	-18,89	0,000	
Tanári kar képesítése (ARACIP)	Nagyon alacsony	6,15	-0,29	-37,55	0,000	5,97	-0,31	-39,46	0,000	
	Alacsony	6,58	-0,25	-37,49	0,000	6,45	-0,25	-36,20	0,000	
	Magas	7,00	-0,13	-21,47	0,000	6,85	-0,13	-19,75	0,000	
	Nagyon magas	7,74	ref.			7,58	ref.			
Romák aránya az iskolában (ARACIP)	Nincs roma (<1%)	7,13	ref.			6,96	ref.			
	1-5%	6,58	-0,26	-52,18	0,000	6,45	-0,25	-48,15	0,000	
	5% felett	5,81	-0,25	-27,08	0,000	5,75	-0,25	-26,53	0,000	
N			537 915				543 811			
R ²			0,386				0,326			
Konstans			8,33	856,03	0,000			8,25	815,86	0,000

14. táblázat: Az eredmények eltéréseit magyarázó tényezők: anyanyelv és kötelező írásbeli vizsgák. Lineáris regresszióelemzés

		Anyanyelv írásbeli ¹⁵				Kötelező tantárgy			
		Átlag	B	t	Sig.	Átlag	B	t	Sig.
Osztály tannyelve	Nem magyar	6,79	ref.			6,56	ref.		
	Magyar	7,29	0,61	55,77	0,000	6,30	-0,02	-1,42	0,155
Település mérete	Község	5,61	-0,05	-2,72	0,006	4,84	-0,28	-12,11	0,000
	Kisváros	6,46	0,09	6,57	0,000	5,99	-0,17	-9,39	0,000
	Középváros	6,83	0,10	9,03	0,000	6,46	-0,12	-7,94	0,000
	Nagyváros	7,20	0,24	24,21	0,000	7,18	0,32	23,91	0,000
	Bukarest	6,89	ref.			6,85	ref.		
Település fejlettsége (LHDI)	Nagyon alacsony	6,23	-0,41	-36,66	0,000	5,66	-0,54	-36,69	0,000
	Alacsony	6,76	-0,20	-22,98	0,000	6,49	-0,22	-19,20	0,000
	Magas	7,10	0,00	0,26	0,798	6,83	-0,14	-13,88	0,000
	Nagyon magas	7,08	ref.			7,06	ref.		
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	5,84	-0,85	-83,98	0,000	5,12	-1,39	102,41	0,000
	51–100 diák	6,13	-0,72	-97,69	0,000	5,62	-1,07	108,47	0,000
	101–150 diák	6,76	-0,43	-64,44	0,000	6,47	-0,64	-70,69	0,000
	151–200 diák	7,09	-0,28	-44,87	0,000	6,93	-0,39	-46,61	0,000
	200 diák felett	7,49	ref.			7,48	ref.		
Szak	Matematika-informatika	7,75	ref.			7,48	ref.		
	Filológia	7,50	-0,17	-23,16	0,000	7,50	0,14	14,41	0,000
	Természettudományok	7,45	-0,24	-30,47	0,000	7,03	-0,35	-33,04	0,000
	Társadalomtudományok	7,30	-0,45	-47,83	0,000	7,57	0,10	8,13	0,000
	Szaklíceum – szolgáltatások	6,23	-1,35	-187,28	0,000	5,98	-1,26	130,12	0,000
	Szaklíceum – műszaki	5,10	-2,28	-299,14	0,000	4,34	-2,60	254,00	0,000
	Szaklíceum – természeti erőforrások és környezetv.	5,56	-1,72	-128,41	0,000	4,70	-2,07	114,98	0,000
	Művészet	7,05	-0,42	-27,38	0,000	6,84	-0,25	-12,43	0,000
	Sport	5,72	-1,78	-118,49	0,000	5,91	-1,23	-61,25	0,000
	Teológia	6,90	-0,50	-26,62	0,000	6,87	0,10	4,12	0,000
	Pedagógia	7,48	-0,30	-14,96	0,000	7,56	0,11	4,10	0,000
Tanári kar képezése (ARACIP)	Nagyon alacsony	6,19	-0,32	-40,57	0,000	5,68	-0,30	-28,98	0,000
	Alacsony	6,51	-0,27	-39,87	0,000	6,19	-0,28	-30,53	0,000
	Magas	6,91	-0,14	-22,10	0,000	6,71	-0,14	-16,72	0,000
	Nagyon magas	7,60	ref.			7,53	ref.		

¹⁵ Az anyanyelv-eredmények esetében a román osztályokba járókat is figyelembe vettük, az ő esetükben a román nyelv és irodalom vizsga került az elemzésbe.

		<i>Anyanyelv írásbeli¹⁵</i>				<i>Kötelező tantárgy</i>			
		<i>Átlag</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>Sig.</i>	<i>Átlag</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>Sig.</i>
Romák aránya az iskolában (ARACIP)	Nincs roma (<1%)	7,05	ref.			6,84	ref.		
	1-5%	6,53	-0,24	-45,99	0,000	6,21	-0,33	-47,53	0,000
	5% felett	5,88	-0,24	-25,52	0,000	5,27	-0,31	-24,80	0,000
N			543 807				542 107		
R²			0,311				0,287		
Konstans			8,24	825,65	0,000		8,33	623,55	0,000

A magyarul tanulók eredményeit befolyásoló egyéb tényezők

A magyar tannyelvű oktatási rendszeren belüli elemzést szintén az aktuális évfolyamon, nappali tagozaton, az egyes vizsgákon részt vevők körében végeztük el, és csak azokon az eseteken, amelyekhez hozzákapcsolható volt az ARACIP adatokból nyert változók. További szűkítés, hogy csak az erdélyi megyék adataival dolgoztunk a regressziós elemzésekben. Így a 2012–2016-os periódus 25.381 diákjának médiáját és vizsgaeredményeit elemezzük, ez a magyarul érettségizők 83,4 százalékát jelenti.

Akárcsak országos szinten, a legjelentősebb befolyásoló tényezőt az oktatási profilok jelentik, a szakiskolákból érkezők eredménye jelentősen elmarad az elméleti profilú osztályokétól. Legjobban a természettudományi tanulmányokat folytatók teljesítenek, őket követik a matematika-informatika, a pedagógia, illetve a társadalomtudományok hallgatók – amennyiben a többi tényezőt kontrolláljuk. Az elméleti képzésen belül a filológia profilú osztályok vannak hátrányos helyzetben. A szakközépiskolai képzésen túl a sportosztályok, illetve a teológiai képzésben részt vevők eredményei is jelentősen elmaradnak az elméleti képzéshez képest.

A szakok szerinti eltéréseken túl a tanári kar képesítésének, az iskola méretének, illetve az iskolán belüli roma arálynak van jelentős befolyása az érettségi eredményekre. Az első két tényező abból a szempontból is fontos, hogy a magyarul tanulók – az országos arányokhoz viszonyítva – felülreprezentáltak a kisebb méretű, illetve a (fokozati vizsgák szerint) alacsonyabb képesítésű pedagóguskarral rendelkező iskolákban.

Az Erdélyen belüli regionális eltérések nem kiemelkedők, amennyiben figyelembe vesszük a többi strukturális tényezőt. A közép-erdélyi régió (Kolozs és Maros megye) diákjai minden területen jobban

teljesítenek, a szörványmegyékben, a partiumi, illetve székelyföldi régió diákjai között nincsenek lényeges különbségek az érettségi átlag tekintetében. Az egyes vizsgaeredmények esetében sem kiemelkedők az eltérések, a partiumi diákok a kötelező, illetve választható tantárgyak írásbeli vizsgáján szerepelnek viszonylag jól. Jelentősebb regionális különbségek a román vizsga esetében tapasztalhatók, itt is elsősorban a partiumiak vannak hátrányban a szörvánnyal, illetve a közép-erdélyi diákokkal szemben, a székelyföldiek lemaradása viszonylag enyhe, amennyiben a többi tényezőt is szem előtt tartjuk. Ugyanitt érdemes megemlíteni, hogy a települések etnikai térszerkezetének (a nyelvi környezetnek) a hatása sem egyértelmű a román vizsgaeredmények szempontjából. A legtöbb 20 százalékos súllyal rendelkező magyar közösségekhez képest a nagytöbbségben élők (75 százalék felett) gyengébben, viszont a többségben (50–75 százalék között) élők jobban teljesítenek a román írásbelin, amennyiben más szempontból hasonló típusú települések/iskolák diákjait hasonlítjuk össze.

Az iskola tannyelve nincs kiemelkedő hatással az eredményekre, a kizárólag magyar tannyelvű intézmények diákjai mind abszolút értékben, mind pedig a regressziós elemzés viszonyszámai szerint enyhén jobban teljesítenek, mint a vegyes (magyar és román osztályokat is működtető) líceumok.

15. táblázat: Az érettségi médiát és a román vizsgát befolyásoló tényezők az erdélyi, magyarul tanulók körében. Lineáris regresszióelemzés

		Érettségi média				Román írásbeli			
		Átlag	B	t	Sig.	Átlag	B	t	Sig.
Régió	Székelyföld	6,06	-0,06	-0,82	0,415	4,67	-0,15	-1,72	0,085
	Partium	6,67	0,03	0,58	0,562	5,50	-0,35	-5,39	0,000
	Közép-Erdély	7,30	0,39	9,36	0,000	6,54	0,28	5,23	0,000
	Szörvány	6,85	ref.			6,20	ref.		
Település mérete	Község	5,47	-0,60	-5,41	0,000	3,84	-0,83	-5,74	0,000
	Kisváros	5,94	-0,23	-2,50	0,013	4,64	-0,41	-3,42	0,001
	Középváros	6,47	-0,09	-2,03	0,042	5,24	-0,08	-1,34	0,181
	Nagyváros	7,18	ref.			6,31	ref.		
Település fejlettsége (LHDI)	Nagyon alacsony	5,83	-0,23	-2,45	0,014	4,39	-0,49	-4,02	0,000
	Alacsony	6,08	-0,49	-5,93	0,000	5,02	-0,40	-3,66	0,000
	Magas	6,72	-0,19	-3,97	0,000	5,58	-0,40	-6,32	0,000
	Nagyon magas	7,52	ref.			6,91	ref.		

		<i>Érettségi média</i>				<i>Román írásbeli</i>			
		<i>Átlag</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>Sig.</i>	<i>Átlag</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>Sig.</i>
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	5,98	-0,56	-10,99	0,000	4,77	-0,20	-2,96	0,003
	51–100 diák	6,23	-0,47	-10,61	0,000	5,04	-0,11	-1,97	0,049
	101–150 diák	6,78	-0,25	-5,65	0,000	5,67	-0,05	-0,79	0,429
	151–200 diák	7,48	0,13	2,81	0,005	6,40	0,16	2,64	0,008
	200 diák felett	7,87	ref.			7,04	ref.		
 Szak	Matematika-informatika	7,39	ref.			6,57	ref.		
	Filológia	7,01	-0,30	-9,18	0,000	5,76	-0,76	-17,56	0,000
	Természettudományok	7,53	0,15	5,34	0,000	6,63	0,10	2,60	0,009
	Társadalomtudományok	7,47	-0,15	-3,80	0,000	6,21	-0,53	-10,30	0,000
	Szaklíceum – szolgáltatások	5,49	-1,47	-43,76	0,000	4,18	-1,80	-41,24	0,000
	Szaklíceum – műszaki	4,01	-2,76	-71,71	0,000	2,95	-2,88	-57,88	0,000
	Szaklíceum – természeti erőforrások és környezetv.	5,15	-1,75	-28,13	0,000	3,63	-2,06	-25,62	0,000
	Művészet	6,74	-0,28	-5,36	0,000	5,23	-0,85	-12,30	0,000
	Sport	5,53	-1,78	-16,72	0,000	4,24	-2,46	-17,81	0,000
	Teológia	6,76	-0,54	-13,69	0,000	5,40	-1,05	-20,57	0,000
	Pedagógia	7,05	-0,07	-1,07	0,284	5,73	-0,60	-7,34	0,000
Etnikai térszerkezet	Szórvány	7,18	ref.			6,48	ref.		
	Kisebbség	6,74	-0,32	-5,57	0,000	5,76	-0,23	-3,08	0,002
	Egyforma arány	7,07	-0,03	-0,57	0,572	6,09	0,08	1,23	0,219
	Többség	6,18	0,42	6,64	0,000	4,94	0,34	4,07	0,000
	Nagytöbbség	6,02	-0,11	-1,89	0,058	4,60	-0,65	-8,34	0,000
Iskola tannyelve	Csak magyar	6,86	0,41	16,43	0,000	5,68	0,16	5,06	0,000
	Vegyes	5,98	ref.			4,92	ref.		
Tanári kar képesítése (ARACIP)	Nagyon alacsony	6,19	-0,39	-8,98	0,000	4,93	-0,83	-14,56	0,000
	Alacsony	6,55	-0,50	-10,95	0,000	5,50	-0,94	-15,87	0,000
	Magas	7,13	-0,38	-8,15	0,000	6,20	-0,75	-12,53	0,000
	Nagyon magas	7,82	ref.			6,96	ref.		
Romák aránya az iskolában (ARACIP)	Nincs roma (<1%)	6,92	ref.			5,85	ref.		
	1-5%	5,61	-0,37	-12,73	0,000	4,36	-0,54	-14,43	0,000
	5% felett	5,86	-0,34	-8,02	0,000	4,58	-0,43	-7,83	0,000
N		24 508				24 701			
R²		0,470				0,408			
Konstans		8,13	131,36	0,000		8,17	101,26	0,000	

16. táblázat: A magyar írásbeli és a kötelező tantárgy vizsgaeredményeit befolyásoló tényezők az erdélyi, magyarul tanuló körében. Lineáris regresszióelemzés

		Magyar írásbeli				Kötelező tantárgy			
		Átlag	B	t	Sig.	Átlag	B	t	Sig.
Régió	Székelyföld	6,99	-0,04	-0,51	0,612	5,79	0,03	0,30	0,767
	Partium	7,50	0,07	1,35	0,178	6,33	0,23	3,27	0,001
	Közép-Erdély	7,64	0,13	2,99	0,003	7,25	0,74	12,53	0,000
	Szörvány	7,32	ref.			6,50	ref.		
Település mérete	Község	6,57	-0,37	-3,21	0,001	4,78	-0,92	-5,78	0,000
	Kisváros	6,86	-0,08	-0,90	0,371	5,59	-0,26	-2,03	0,043
	Középváros	7,26	0,01	0,12	0,902	6,25	-0,14	-2,17	0,030
	Nagyváros	7,71	ref.			7,02	ref.		
Település fejlettsége (LHDI)	Nagyon alacsony	6,84	-0,11	-1,16	0,247	5,39	-0,39	-2,91	0,004
	Alacsony	6,85	-0,41	-4,78	0,000	5,75	-0,75	-6,30	0,000
	Magas	7,48	0,00	0,02	0,988	6,49	-0,48	-7,02	0,000
	Nagyon magas	7,63	ref.			7,63	ref.		
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	6,88	-0,44	-8,33	0,000	5,52	-0,86	-11,84	0,000
	51–100 diák	7,04	-0,46	-10,09	0,000	6,00	-0,58	-9,13	0,000
	101–150 diák	7,49	-0,25	-5,60	0,000	6,54	-0,27	-4,29	0,000
	151–200 diák	7,90	-0,06	-1,20	0,229	7,42	0,21	3,05	0,002
	200 diák felett	8,37	ref.			7,76	ref.		
Szak	Matematika-informatika	8,10	ref.			7,06	ref.		
	Filológia	7,47	-0,52	-15,28	0,000	7,10	0,13	2,75	0,006
	Természettudományok	8,10	0,00	0,05	0,964	7,32	0,27	6,46	0,000
	Társadalomtudományok	7,85	-0,48	-11,77	0,000	7,66	0,28	4,90	0,000
	Szaklíceum – szolgáltatások	6,42	-1,40	-40,53	0,000	4,87	-1,65	-34,42	0,000
	Szaklíceum – műszaki	5,54	-2,17	-55,31	0,000	3,43	-2,81	-51,34	0,000
	Szaklíceum – természeti erőforrások és környezetv.	6,24	-1,57	-24,70	0,000	4,84	-1,70	-19,16	0,000
	Művészet	7,48	-0,42	-7,77	0,000	6,82	0,26	3,46	0,001
	Sport	6,11	-1,89	-17,38	0,000	5,58	-1,32	-8,68	0,000
	Teológia	7,32	-0,73	-18,06	0,000	6,81	-0,11	-1,99	0,046
	Pedagógia	7,71	-0,17	-2,69	0,007	6,99	0,29	3,28	0,001
Etnikai térszerkezet	Szörvány	7,48	ref.			7,05	ref.		
	Kisebbség	7,54	0,04	0,67	0,501	6,32	-0,58	-7,08	0,000
	Egyforma arány	7,74	0,29	5,50	0,000	6,85	-0,15	-2,06	0,040
	Többség	7,14	0,58	8,82	0,000	5,75	0,43	4,69	0,000
Iskola tannyelve	Nagytöbbség	6,97	0,16	2,61	0,009	5,77	0,07	0,76	0,445
	Csak magyar	7,55	0,42	16,75	0,000	6,70	0,59	16,73	0,000
Tanári kar képesítése (ARACIP)	Vegyes	6,82	ref.			5,57	ref.		
	Nagyon alacsony	7,01	-0,30	-6,70	0,000	5,88	-0,55	-8,78	0,000
	Alacsony	7,27	-0,27	-5,79	0,000	6,29	-0,72	-10,97	0,000
	Magas	7,76	-0,20	-4,25	0,000	6,97	-0,50	-7,62	0,000
	Nagyon magas	8,34	ref.			7,83	ref.		

		Magyar írásbeli				Kötelező tantárgy			
		Átlag	B	t	Sig.	Átlag	B	t	Sig.
Romák aránya az iskolában (ARACIP)	Nincs roma (<1%)	7,54	ref.			6,79	ref.		
	1-5%	6,66	-0,13	-4,46	0,000	5,14	-0,46	-11,20	0,000
	5% felett	6,85	-0,24	-5,56	0,000	5,29	-0,51	-8,41	0,000
N			24 701			24 650			
R ²			0,323			0,382			
Konstans			8,28	129,92	0,000		8,01	90,40	0,000

Horizontális egyenlőtlenségek az oktatási rendszeren belül

Adataink lehetővé teszik a horizontális egyenlőtlenségek oktatási rendszeren belüli vizsgálatát is. Ennek érdekében kiszámítottuk a vizsgákon részt vevők médiáinak szórásnégyzeteit, azaz a jegyek eltérését a középértékektől. A legfontosabb megállapítás, hogy a magyar tannyelvű oktatáson belül kisebbek az egyenlőtlenségek: a román nyelven tanulók jegyei közötti átlagos eltérések 1,99 pontosak, a magyarul tanulók esetében ugyanez csupán 1,80. Kiemelkedően magas (1,9 pont feletti) aránytalanság egyedül a székelyföldi régióon belül van a magyar diákok körében, ez nagy valószínűséggel az itt koncentrálódó, alacsony színvonalú szakközépiskolai oktatásnak köszönhető. Az egyes profilokon belül viszonylag homogének az eredmények. A magyar intézményrendszerek között a legkisebb eltérések a közép-erdélyi régióban, a nagyvárosokban, a jelentősebb létszámú iskolákban érhetőek tetten.

17. táblázat: Homogenitás és heterogenitás az érettségi eredményekben. Médiák és szórásnégyzetek

	Románul tanulók			Magyarul tanulók		
		Média	Szórás		Média	Szórás
Régió	Erdély	6,90	1,94	Székelyföld	6,20	1,95
	Havasalföld	6,64	2,10	Partium	6,70	1,65
	Moldova	7,06	1,86	Közép-Erdély	7,06	1,57
	Bukarest-Ilfov	6,93	1,94	Szörvány	6,83	1,60
Település mérete	Község	5,44	2,05	Község	5,36	1,74
	Kisváros	6,52	2,02	Kisváros	6,21	1,84
	Középváros	6,87	2,00	Középváros	6,54	1,82
	Nagyváros	7,26	1,82	Nagyváros	7,11	1,57
	Bukarest	7,03	1,91			
Vizsgázók létszáma	50 diák alatt	5,52	2,02	50 diák alatt	5,95	1,84
	51–100 diák	6,04	1,98	51-100 diák	6,24	1,86
	101–150 diák	6,80	1,90	101-150 diák	6,95	1,54
	151–200 diák	7,24	1,81	151-200 diák	7,52	1,24
	200 diák felett	7,63	1,71	200 diák felett	7,87	1,30
Szak	Matematika-informatika	7,72	1,59	Matematika-informatika	7,38	1,40
	Filológia	7,73	1,32	Filológia	6,99	1,22
	Természettudományok	7,40	1,72	Természettudományok	7,56	1,36
	Társadalomtudományok	7,72	1,34	Társadalomtudományok	7,46	1,28
	Szakképzés – szolgáltatások	6,40	1,93	Szakképzés – szolgáltatások	5,57	1,70
	Szakképzés – műszaki	4,68	1,85	Szakképzés – műszaki	4,18	1,57
	Szakképzés – természeti erőforrások és környezetv.	5,27	1,85	Szakképzés – természeti erőforrások és környezetv.	5,13	1,65
	Művészet	7,23	1,36	Művészet	6,86	1,29
	Sport	6,21	1,38	Sport	5,53	1,15
	Teológia	7,16	1,34	Teológia	6,68	1,29
	Pedagógia	7,80	1,36	Pedagógia	7,05	1,25
Összesen	6,84	1,99	Összesen	6,59	1,80	

Összegzés, következtetések

Elemzésünkben a líceumot végzett diákok érettségi eredményeit vizsgáltuk 2012–2016 között. A kutatás a vizsgákra beiratkozott, egyéni szintű adatbázisok alapján történt, amelyeket a településekhez, illetve tanintézményekhez kapcsolható adatsorokkal egészítettünk ki, a teljesítményeket befolyásoló tényezők feltárása érdekében.

Alapvető következtetésünk, hogy a romániai hivatalos vizsgarendszerben elért eredmények alacsonyak. Az érettségi próbán megméretkezők 68 százaléka abszolválta sikeresen a záróvizsgákat az öt év összesített eredményei szerint (az aktuális évfolyamok, nappali tagozatos diákjai közül). Ezek az arányok még kisebbek, amennyiben nem a résztvevőkhöz, hanem a középfokú tanintézetek végző osztályainak diáklétszámához viszonyítjuk a sikeresen vizsgázók számát. Így számolva csupán 49 százalék azon tanulók aránya, akik (első próbálkozásra) eredményesen teljesítettek az elmúlt öt év átlagában. Az eltérés oka, hogy a jogosult diákok jelentős hányada be sem iratkozik, vagy pedig nem vesz részt a próbákon.

A magyar tannyelvű osztályokban végző diákok eredménye jelentősen és konstans módon az országos szint alatt marad. A hivatalos érettségi eredmények szerint a sikerességi rátájuk 60 százalékos, az elmaradás így 8 százalékpontos a vizsgált periódusban. Viszont a magyarul tanulók céltudatosabbnak tűnnek, magasabb körökben a beiratkozási kedv és a vizsgákon való részvétel – legalábbis az érettségik nyári szessziójában. Ennek következménye, hogy az érettségire jogosult magyar tanulók körében az első próbálkozásra oklevelet szerzők aránya nem marad el jelentősen az országos átlaghoz képest (48 százalék). Az elemzett periódusban sikeresen érettségizők között a magyar nyelven vizsgázók aránya 4,1 százalékos.

Elemzésünkben a vizsgateljesítmények háttérben álló okok feltárására fókuszáltunk. A 2012–2016-os vizsgajegyek átlagait olyan tényezők függvényében vettük szemügyre, amelyek elérhetőek voltak. A magyarzó változók tárháza jelentősen korlátozott, nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek a diákok személyes, családi, társadalmi háttérére vonatkoznának (anyagi helyzet, szülők iskolázottsága, fogyasztási szokások stb.), és a tanulási, tanítási folyamat sok más tényezőjére sincs rálátásunk (az iskolák infrastrukturális felszereltsége, tankönyvek, taneszközök helyzete, minősége stb.), vagy a tanárok felkészültségéről is csak nagyon részleges információk állnak rendelkezésre. Az elemzésbe bekerült

magyarázó változók (tannyelv, település mérete és fejlettsége, etnikai térszerkezet, iskola mérete, a tanári kar fokozati vizsgák szerinti képesítése, a romák aránya az iskolában) nagy valószínűséggel csak kis szeletét képezik a teljesítmények háttérében álló okoknak. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy elemzésünk hiánypótló, és sikerül árnyalni azt a képet, amely a diákok vizsgaeredményeinek megítélésekor elének tárul, ráirányítva a figyelmet a magyar oktatási hálózat teljesítményének néhány kritikus pontjára.

Fontos következtetés, hogy a teljesítmények nagyon heterogének a magyarázó modellekbe bevont változók alapján. A nagyvárosi, nagy létszámú, a fokozati vizsgák alapján magasan kvalifikált pedagógusokkal rendelkező iskolák diákjai nagyobb eséllyel vizsgáznak sikeresen, mint a falusi kisiskolák tanulói. Ez ugyanakkor kiegészül a szakok szerinti differenciálódással, az elméleti képzés és a szakközépiskolai képzés kimenete között tetemes a szakadék.

Az országos adatokon lefuttatott regressziós modellekben a magyar tannyelv (mint magyarázó változó) önmagában is a gyengébb eredmények irányába hat, bár befolyásának erőssége elmarad a fent említett egyéb strukturális tényezőkétől (település mérete és fejlettsége, iskola mérete, tanári kar képesítése).

A magyar nyelven tanuló diákok gyengébb teljesítményének háttérében feltárt okokat alapvetően két csoportra oszthatjuk. A *lemaradás legfontosabb oka etnikai, nyelvi eredetű*, abban az értelemben, hogy a magyar tannyelven tanuló diákok jelentős mértékben alulteljesítenek a román nyelv és irodalom vizsgákon. Az oktatási rendszer azon elvárása, hogy a kisebbségi osztályokba járó, a mi esetünkben magyar anyanyelvű tanulók ugyanolyan szinten tanuljanak és vizsgázzanak román nyelvből, mint a többségi, román anyanyelvű diákok, jelentősen diszkriminatív intézkedés, és értelemszerűen az eredmények közötti aszimmetriákhoz vezet.¹⁶

Az anyanyelvükön tanuló magyar diákok eredményei azonban nem csak a román vizsgán, hanem más tárgyakból is elmaradnak az országos átlagoktól. Ilyenek a kötelező tantárgyak (matematika, történelem), a választható tárgyak, de az idegennyelvi kompetenciavizsga is. Bár a lemaradás ezeken a területeken nem jelentős, összességében hozzájárulnak a magyar diákok alacsonyabb teljesítményéhez. Az

---

¹⁶ Ebben a kérdésbe változást hozhat, hogy 2012-től kezdődően a magyar elemisek speciális tanterv és tankönyvek alapján tanulják a román nyelvet. Az első érettségire, amelyen alternatív román tételsor alapján vizsgázhatnak a magyar tanulók 2025-ben kerülhet sor.

országos átlagoktól való eltérést jelentős mértékben a már tárgyalt *strukturális tényezők* magyarázzák. A többségi diákok eredményeikhez képest kimutatható hátrány abból adódik, hogy a magyar tannyelven tanuló felülreprezentáltak a magas kockázati tényezőkkel rendelkező iskolákban: a kisebb, kevésbé fejlett településeken, az alacsonyabb létszámú intézményekben, ott, ahol a tanárok képesítése is alacsonyabb. Az érettségi esetében egyes oktatási profiloknál jelentős a hátrány: a szakközépiskolai oktatás egészében, a sport, a filológiai és a pedagógusképzés, a művészeti és a teológiai oktatás területén.

Ezeket a strukturális okokat szintén két szempont szerint osztályozhatjuk. Vannak endogének, a magyar oktatási rendszeren belül azonosítható tényezők, ide sorolhatók az egyes oktatási profilok alacsony teljesítménye, a magyar pedagógustársadalom alacsonyabb képesítése, és részben ide tartozik a kis létszámú iskolák felülreprezentáltsága. A magyar tagozaton tanító tanárok képesítése esetében fontos itt is megjegyezni, hogy ez több szempontból is közvetett változó. (Az egyes iskolák teljes pedagógusállományára vonatkozik, tehát egy tágabb populációra, mint ami közvetlenül felelős a diákok felkészültségéért, másrészt a vegyes tannyelvű oktatási intézményekben nincsen külön adat a magyarul tanítók esetében.) Az is fontos adalék, hogy ez csupán a pedagógusok fokozati vizsgái alapján kreált változó, és nem feltétlenül tükrözi a pedagógusok felkészültségét, tudását, motivációját, elkötelezettségét. Nagyon valószínű, hogy a magyar pedagógusok fokozati vizsgák szerinti alacsonyabb képesítése hátterében hasonló, nagyrészt strukturális okok húzódnak meg, mint amelyek a diákpopuláció gyengébb teljesítményéhez is vezetnek. Aggályos viszont ebben a kérdésben a magyar pedagógusképzés relatív alacsony színvonala, legalábbis az elemzett öt év érettségi eredményei tekintetében.

Szintén az endogén kockázati tényezőkhöz sorolhatjuk a jelentős roma etnikumú diákkal rendelkező iskolák helyzetét, abban az értelemben, hogy egyrészt az ő oktatási integrációjuk nem megoldott, illetve ez olyan szociális mikrokozmoszt eredményez, amely negatív hatással lehet a teljes iskola teljesítményére. Ez utóbbi két tényező (a tanárok képesítése és a roma etnikumúak oktatási integrációja) problematikája túlmutat a jelen elemzés keretein.

Az exogén, az oktatási rendszeren kívüli okokat az erdélyi magyar társadalom területileg kedvezőtlen megoszlása hordozza magában. Az erdélyi magyarok jelentős része az ország gazdaságilag periférikus régióiban koncentrálódik, beleértve a székelyföldi és a partiumi magyar tömbterületeket. A magyar iskolahálózat rekrutációs hátterének

jelentős részét a kisebb, kevésbé fejlett települések képezik, a magyar etnikumúak jelentősen alulreprezentáltak a nagyvárosi környezetben. Ez azt is valószínűsíti, hogy a magyar diákok szülei alulreprezentáltak a magasabb státusúak és jövedelmük között Romániában, ami szintén a gyengébb tanulmányi teljesítmény irányába hathat.

További két tényezőre szükséges még röviden kitérnünk. A VIII. osztályosok képességvizsga eredményeinek elemzésében¹⁷ azt láttuk, hogy a településen belüli etnikai térszerkezetnek szignifikáns hatása van a román vizsga esetében. Azaz ott, ahol a román mint környezeti nyelv ténylegesen jelen van a hétköznapok, a társadalmi kapcsolatok szintjén, ez pozitív hatással van a gyermekek román nyelvtudására. Érdekes módon a középiskolai érettségi esetében már nem áll fenn ez a lineáris összefüggés, ott más tényezők (elsősorban az oktatási profilok) képeznek nagyobb súlyt az eredmények különbségeinek magyarázatában.

Ugyanebben a regiszterben fontos oktatáspolitikai kérdés az is, hogy a vegyes, román-magyar tannyelvű osztályokkal is rendelkező, avagy az önálló, kizárólag magyar tagozatú iskolák diákjai teljesítenek jobban, és ez is elsősorban a román nyelv esetében bír relevanciával. Az általunk nyert eredmények kontrainuitívek, abban az értelemben, hogy nem igazolódik az a feltételezés, hogy a vegyes iskolákba járó magyar diákok jobb eredményeket érnének el románból, mint az önálló magyar iskolákban tanuló társaik.

A kockázati tényezők mellett szükségesnek tartjuk kiemelni azokat a helyzeteket és eseteket, amelyekben a magyar diákok az országos eredményekkel hasonló, vagy akár jobb szinten teljesítenek. Elsősorban ilyen a magyar anyanyelv és irodalom vizsgaeredménye, amely szignifikánsan jobb a többségi diákok anyanyelv (román) eredményeinél. Nagy valószínűséggel ennek háttérében a kisebbségi léthez szorosan kapcsolódó aspektus áll, éspedig a nyelvörzésre, a nyelvművelésre való hangsúlyos fókuszálás (nagyobb odafigyelés a szülők és pedagógusok részéről, számos iskolai és iskolán kívüli verseny stb.). Ugyanakkor nem zárható ki a kisebbségi oktatási rendszeren belüli pozitív diszkrimináció jelenléte sem, viszont ebben az elemzésben ez egy nyitott kérdés maradt.

---

¹⁷ Jelen tanulmány része egy nagyobb, az érettségi eredményeken kívül a VIII.-os képességvizsga eredményekre is kitérő elemzésnek. A *REGIO* folyóirat terjedelmi korlátai miatt ezúttal csak az érettségi eredmények elemzését publikáljuk. – *a szerk. megj.*

A vizsgatárgyak közül a kötelező tantárgy esetében nincs szignifikáns lemaradás a magyarul tanulók esetében, és egyes választható tárgyak esetében is jobbák az eredmények (biológiából, anatómiából, szociológiából, illetve filozófiából). Digitális kompetencivizsgából is a magyar diákok enyhén jobban teljesítenek. Oktatási profilok szerint kiemelkedő a természettudományi szakot végzők eredménye. Mind a sikerességi arányok, mind pedig a médiák esetében jobb eredményeket értek el, mint többségi társaik az elemzett öt év átlagait tekintve. A matematika-informatika, illetve a társadalomtudományi szakokon sem jelentős a magyar tagozatok hátránya.

Nem gondoljuk azt, hogy az elemzett vizsgaeredmények az általános készségeket és képességeket adekvátan mérik, vagy akár az életút sikerességének, eredményességének kizárólagos eredői. Az viszont egyértelmű, hogy a vizsgaeredmények meghatározzák a továbbtanulási lehetőségeket. Egyértelmű, hogy a magyar nyelven tanulók kevésbé versenyképesek a teljes román oktatási kínálaton belül, viszont ha a magyar intézményhálózaton belül tanulnak tovább, ez a szempont sokat veszít relevanciájából.

A veszélyek egyrészt egyéni szinten jelentkeznek, a továbbtanulási és a munkaerőpiacon való elhelyezkedés lehetőségeinek beszűkülésével. Hosszú távon az igazi kockázatot az egyenlőtlenségek újratermelődése, felerősödése jelentheti, amely a romániai magyar közösség szintjén tovább gyengülő társadalmi pozíciókat eredményezhet. A magyarul tanuló diákok versenyképességének javítása szempontjából az elemzésünk néhány kritikus pontra hívja fel a figyelmet. Elsősorban a román nyelvtanulás javítása kulcsfontosságú, de hasonló mértékben fontos a kis létszámú iskolák presztízsének, versenyképességének növelése, a magyar szakliceumi oktatás minőségének javítása, a magyar pedagógusképzés erősítése, a magyar anyanyelvű roma diákok oktatási integrációja.

MELLÉKLETEK

1. Melléklet: A felhasznált adatok forrásai

Vizsga	Forrás	Letöltés időpontja
Érettségi, 2012	http://bacalaureat.edu.ro/2012/rapoarte/	2016. május - szeptember
Érettségi, 2013	http://bacalaureat.edu.ro/2013/rapoarte/	2016. május - szeptember
Érettségi, 2014	http://bacalaureat.edu.ro/2014/rapoarte/	2016. május - szeptember
Érettségi, 2015	http://bacalaureat.edu.ro/2015/rapoarte/	2016. május - szeptember
Érettségi, 2016	http://bacalaureat.edu.ro/2016/rapoarte/	2016. május - szeptember

2. Melléklet: Az érettségi vizsga tárgyai¹⁸

Vizsga	Típus	Osztályozás	Sikerességi kritérium
Román nyelv és irodalom	szóbeli	Kompetenciaszint: kezdő, közepes, haladó, tapasztalt	Részvétel ¹⁹
	írásbeli	1–10-ig	Minimum 5-ös jegy
Anyanyelv - nyelv és irodalom (csak a kisebbségi tannyelvű osztályoknak)	szóbeli	Kompetenciaszint: kezdő, közepes, haladó, tapasztalt	Részvétel
	írásbeli	1–10-ig	Minimum 5-ös jegy
Kötelező tantárgy Szaktól függően matematikából vagy történelemből	írásbeli	1–10-ig	Minimum 5-ös jegy
Választható tantárgy Két csoportból választható szaktól függően: 1. fizika, kémia, biológia vagy informatika	írásbeli	1–10-ig	Minimum 5-ös jegy

¹⁸ A metodológiáról bővebben:

<http://bacalaureat.edu.ro/2016/docs/MetodologieAnexa2.pdf>

¹⁹ Aki a nyelvi és digitális szóbeli és kompetenciavizsgákon részt vesz, de mégsem felel, nem oldja meg a tételt, azt távolmaradóként rögzítik.

Vizsga	Típus	Osztályozás	Sikerességi kritérium
2. földrajz, filozófia, logika és érvelés, közgazdaságtan, pszichológia vagy szociológia			
Idegennyelvi kompetencia	írásbeli, szóbeli, szövegértés	A1-A2-B1-B2 minősítések az öt területen: 1. Hallás utáni szövegértés / 2. Olvasás / 3. Társalgás / 4. Folyamatos beszéd / 5. Írás	Részvétel (illetve elismertethető más, nemzetközileg elismert korábbi nyelvvizsga)
Digitális (számítógépfelhasználói) kompetencia	írásbeli, gyakorlati	Kompetenciaszint: kezdő, közepes, haladó, tapasztalt	Részvétel (illetve elismertethető más, európai szinten elismert digitáliskompetencia-bizonylat)